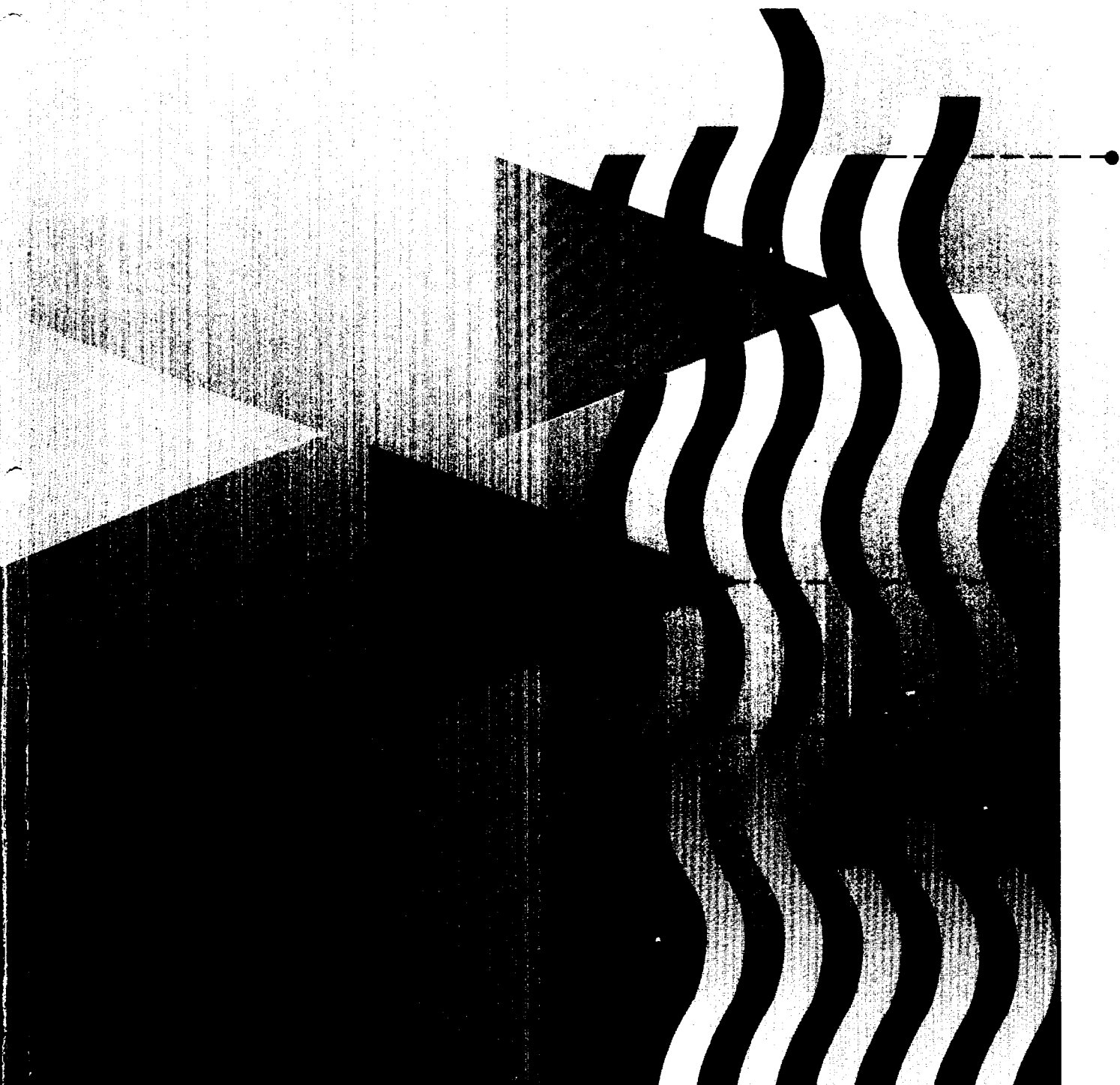

Ministerie van Binnenlandse Zaken
Binnenlandse Veiligheidsdienst

KWARTAALBERICHT 2^e KWARTAAL 1990

INHOUD

I. DE BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST (BVD)

- De nieuwe BVD
- De primeur van Wageningen

II. INTERNATIONALE POLITIEKE ONTWIKKELINGEN

- Sovjet-Unie: het 28ste partijcongres
- Roemenië: machtsstrijd tussen front en leger

III. ACTIVITEITEN VAN BUITENLANDSE INLICHTINGEN- EN VEILIGHEIDSDIENSTEN

- Sovjet-Unie: interview met GRU-generaal MIKHAYLOV

IV. ANTIDEMOCRATISCHE STROMINGEN

- Rechts-extremisme in West-Europa

V. POLITIEK (GEWELDDADIG) ACTIVISME

- De Kraakbeweging

VI. TERRORISME

- Palestijns terrorisme

VII. PROLIFERATIE-AANGELEGENHEDEN

- Het Iraakse superkanon

I. DE BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST (BVD)

DE NIEUWE BVD

De grote veranderingen in Oost-Europa hebben internationaal gezien niet alleen gevolgen voor politiek, economie en defensie maar ook voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. De gewijzigde verhoudingen en afnemende spanning zijn voor de diensten in Oost en West reden om zich te bezinnen op taak en werkwijze (zie ook elders in dit Kwartaalbericht).

Hetzelfde geldt voor de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), zij het dat knelpunten in de organisatie en gewijzigde

opvattingen over taakinvulling hier al in 1988 een discussie in

gang zetten over een noodzakelijke heroriëntatie en een nieuwe organisatievorm van de Dienst.

In onderstaand artikel wordt nader ingegaan op een aantal oorzaken die geleid hebben tot deze discussie en op de inmiddels door de minister van Binnenlandse Zaken goedgekeurde uitgangspunten voor een "nieuwe" BVD.

ENIGE ALGEMENE BEGRIPPEN

De volgende begrippen zullen in het betoog enkele malen terugkeren: taak van de BVD, staatsbelangen, belangendragers, dreiging, werk(proces) en "produkt" van de Dienst. Voor een goed begrip worden deze hier in het kort verduidelijkt.

De BVD is een veiligheidsdienst en heeft tot taak het bevorderen van de veiligheid, met name het bevorderen van de bescherming van gewichtige staatsbelangen zoals die genoemd worden in de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (1987). In grote lijnen gaat het hierbij om het voortbestaan van de democratische rechtsorde, om de veiligheid of andere gewichtige belangen van de Staat, alsmede om de beveiliging van bedrijven en overheidsdiensten die van vitaal belang zijn voor de instandhouding van het maatschappelijk leven.

Binnen de maatschappij worden de staatsbelangen vertegenwoordigd door de zogenaamde *belangendragers*: regering, overheidsdiensten, lokaal bestuur, justitie, en vitale bedrijven.

Onder *dreiging* wordt in algemene zin verstaan: elke actie of voornemen daartoe die een bedreiging vormt of kan vormen voor een gewichtig staatsbelang. Hierbij moet sprake zijn van (mogelijke) herhaling, en van een of meer van de volgende kenmerken: systematisch, heimelijk, misleidend, dan wel oneigenlijk.

Het werk van de Dienst, voortvloeiend uit de taakopdracht, bestaat uit het inwinnen en evalueren van gegevens omtrent personen of organisaties die een bedreiging (kunnen) vormen van staatsbelangen. Dit proces leidt uiteindelijk tot een *produkt* - in de vorm van informatie en/of adviezen - bestemd voor de doelgroep, de belangendragers.

Het is aan hen om met behulp van dit produkt een eventuele dreiging weg te nemen of herhaling daarvan te voorkomen.

Ten slotte nog dit: de BVD is door de aard van zijn werk noodzakelijkerwijs een geheime dienst. Zonder geheimhouding van de ingevonnen gegevens en van de wijze waarop die verkregen zijn, kan de Dienst zijn werk niet doen.

Informatie over wezen, taak en taakuitoefening in relatie tot de genoemde belangen is echter - mede gezien de naar buiten toe af te leggen verantwoording - in principe openbaar.

HUIDIGE ORGANISATIE EN KNELPUNTEN

De huidige organisatie kent een hoofdindeling in directies, gericht op dreigingen. Deze indeling vindt zijn oorsprong in de situatie zoals die zich in de jaren na de Tweede Wereldoorlog voordeed.

Het ging toen - waar het de bescherming van de staatsbelangen betrof - om duidelijke, "afgebakende" dreigingen: enerzijds subversie van de kant van communistische organisaties in ons land en anderzijds spionage vanuit de Oostbloklanden. De hierop gebaseerde indeling van de BVD was dan ook even logisch als overzichtelijk en lange tijd zeer goed bruikbaar.

Vanaf de jaren zeventig echter wordt de maatschappij in toenemende mate geconfronteerd met nieuwe dreigingen in de vorm van (vaak gewelddadige) activiteiten als politiek activisme en terrorisme. Voor de BVD betekent dit een zeer complex arbeidsveld, vooral vanwege de snel wisselende en moeilijk te lokaliseren activiteiten van onbekende en/of collectief optredende dadergroepen. Toch konden door grote inzet en toewijding op dit terrein belangrijke successen geboekt worden.

De bovengenoemde ontwikkeling heeft evenwel een aantal knelpunten doen ontstaan in het werk van de Dienst. Zo maakte de veelheid van nieuwe dreigingen een gestage uitbreiding noodzakelijk van het aantal afdelingen, met als gevolg een te sterke opdeling van het eindproduct.

Belangrijker nog is het feit dat de relatie tussen dreiging en bedreigd belang tegenwoordig minder eenduidig is. Vaak gaat het bijvoorbeeld om aantasting van meer dan één staatsbelang; meer nog dan in het verleden moeten daarom dwarsverbanden worden gelegd en bestudeerd. De indertijd voor de hand liggende hoofdindeling op dreigingen bleek dan ook steeds minder geschikt voor een dergelijke aanpak, waarbij het er om gaat het product zo nodig te kunnen toespitsen op verschillende in het geding zijnde belangen en de daarmee verbonden belangendragers.

Een aantal andere factoren is in dit verband eveneens van belang. De sterk afnemende communistische dreiging noopt op zich reeds tot een heroriëntatie op taak en structuur van de Dienst. Hierbij dient overigens aangetekend te worden dat de afnemende ideologische dreiging vooralsnog niet gepaard lijkt te gaan met een afnemering van (economische) spionage-activiteiten, met name van de kant van de Sovjet-Unie.

Ook doen signalen vanuit de samenleving hun invloed gelden, in het bijzonder waar het gaat om gewijzigde opvattingen over de taakinfilling van de Dienst. Zo wordt aan het weerstandsvermogen van de maatschappij, met andere woorden het vermogen van de maatschappij om zelf in te spelen op en tegenwicht te vormen voor optredende dreigingen, groot belang gehecht. Dit doet dan ook de vraag rijzen of inzet van de "zwarte" middelen van de Dienst wel in alle gevallen noodzakelijk is. Ten slotte wordt ook de vraag naar openheid en externe gerichtheid steeds groter.

EEN NIEUW CONCEPT

In een beleidsnotitie van mei 1989 spreekt het Hoofd van de BVD, Mr. A.W.H. Docters van Leeuwen, uit dat deze signalen de Dienst niet zijn ontgaan. De hierboven geschetste knelpunten worden in dit stuk aan het licht gebracht, alsmede de noodzaak voor de Dienst om in nauwer contact en overleg te treden met de afnemers (de belangdraggers) en andere belangrijke relaties. Ook de uitgangspunten voor een nieuwe opzet van de Dienst worden erin ontvouwd. In opdracht van het Hoofd van de Dienst (in nauw overleg met de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken), is door een extern adviesbureau een organisatieonderzoek uitgevoerd, dat geresulteerd heeft in het rapport "De Nieuwe BVD" (maart 1990).

Op basis van dit rapport heeft het Hoofd van de Dienst vervolgens aan de minister van Binnenlandse Zaken voorstellen gedaan voor een strategisch concept en een nieuwe organisatiestructuur. De minister is onlangs, na overleg met de Bijzondere (Overleg) Commissie van de Dienst, akkoord gegaan met de voorgestelde reorganisatie.

De nu gekozen opzet, te weten het organiseren van de BVD rond de te beschermen belangen (in plaats van rond dreigingen), biedt de mogelijkheid om de eerdergenoemde knelpunten te vermijden.

Ten eerste zijn de staatsbelangen een constante factor. Ze worden immers - deels specifiek, deels in algemene zin - in de wet aangeduid. Beleidsmatig gezien kan in deze opzet een betere afweging plaatsvinden tussen de wisselende dreigingen en de constante belangen. Anders gezegd: Aard en ernst van de dreigingen kunnen meer rechtstreeks worden getoetst, mede in het licht van het maatschappelijk weerstandsvermogen, aan de betrokken belangen. De concrete bestudering van de dreigingen wordt vervolgens ingepast in de nieuw te vormen "belangendirecties". Deze inpassing vindt zodanig plaats (projectmatige aanpak, strakke sturing) dat de directies niet telkens uitgebreid of aangepast hoeven te worden. Dit laatste is met name van belang omdat de Dienst steeds meer te maken zal krijgen met nieuwe arbeidsterreinen als islamitisch fundamentalisme, facetten van de georganiseerde (internationale) criminaliteit en proliferatie van abc-wapens.

Ten tweede zijn de belangen direct verbonden met de dragers daarvan. Door de Dienst te organiseren rond belangen (en dus belangdraggers) wordt de basis gelegd voor de gewenste externe gerichtheid en kan het produkt beter worden afgestemd op de informatiebehoefte van de betrokken doelgroep.

De eigenlijke werkprocessen zullen zich gaan afspelen binnen "projectteams", die zich bezig houden met de studie van een (bedreigd) belang of deelaspect daarvan. Doel van een project is om, door middel van een geïntegreerde aanpak, te komen tot een optimaal eindprodukt (informatie, adviezen) ten behoeve van de betreffende belangendrager(s). Voordat een dergelijk team wordt opgericht, vindt - zoals hierboven reeds aangegeven - een afweging plaats, in het bijzonder ten aanzien van bezetting en operationele middelen.

Ook wordt een tijdpad met meetpunten en een beoogde einddatum voor een door het team uit te voeren project aangegeven.

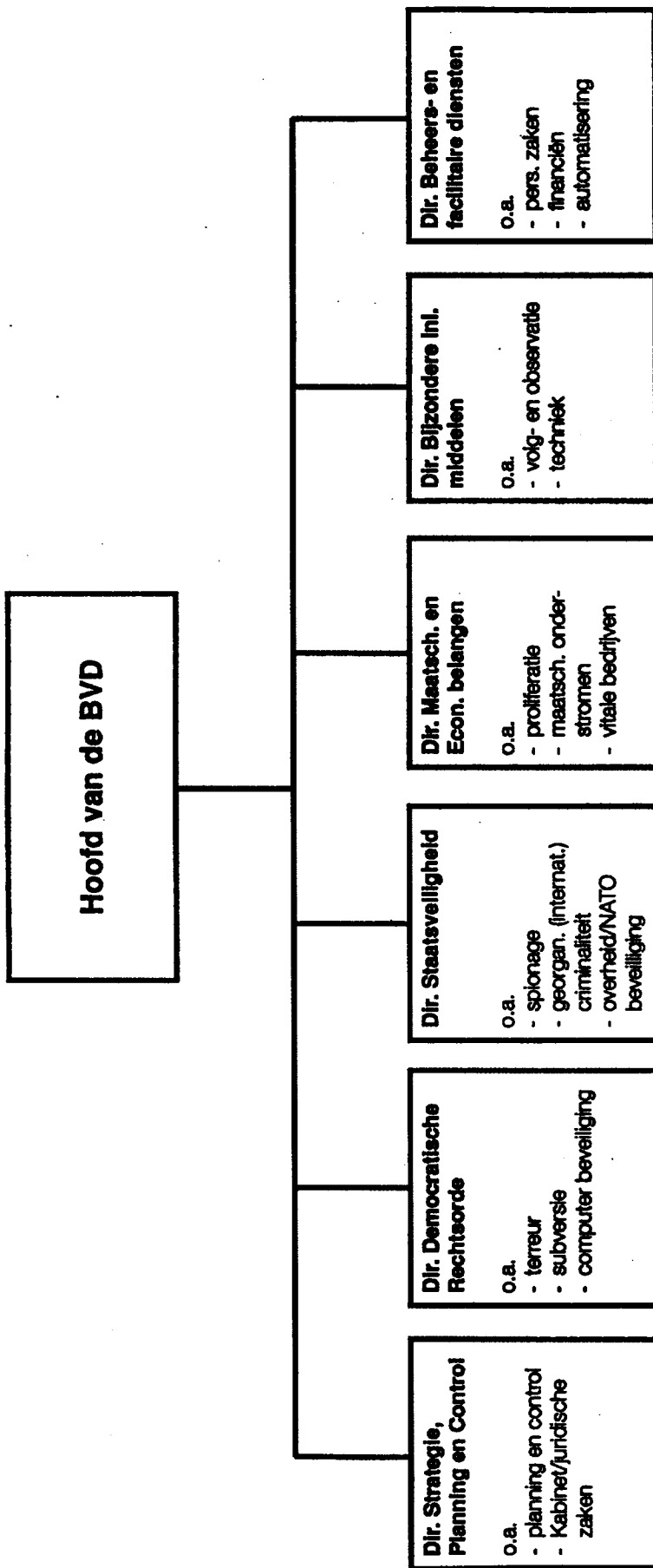
Met deze flexibele opzet is het mogelijk dat een medewerker in verschillende teams zijn kennis inbrengt, of dat medewerkers van verschillende directies een bepaald team aanvullen.

DE TOEKOMST

De vernieuwing van de BVD is op dit moment in volle gang. Bij zulke gewichtige belangen als die waar de Dienst zich voor inzet, kon niet gekozen worden voor een lange overgangperiode met het daaraan verbonden risico van een vacuüm: een oude organisatie die zichzelf afbouwt en een nieuwe die nog niet in werking is. Daarom wordt naast de oude, nog volledig functionerende organisatie op basis van het strategisch concept in snel tempo een geheel nieuwe Dienst opgezet *. Een groot deel van de BVD-medewerkers is daarvoor ingeschakeld; zij doen dit naast hun werk in de oude organisatie en vormen met elkaar dus een "dubbele" BVD. Zodra de nieuwe Dienst opgebouwd en operationeel is, wordt de oude BVD geschiedenis (naar verwachting zal dit eind 1990 het geval zijn). De afnemer mag dan rekenen op een nieuw, hoogwaardig en op de belangendrager toegesneden produkt, dat hem in staat stelt het onder zijn verantwoording vallende belang optimaal te beschermen tegen bedreigingen.

* zie organisatieschema van de nieuwe BVD (pag 9)

ORGANISATIESCHEMA VAN DE NIEUWE BVD

DE PRIMEUR VAN WAGENINGEN

De Dienst vernieuwt. En dat is niet alleen binnen de muren van de BVD-kantoren te merken, maar wordt ook zichtbaar naar buiten toe. Een wel heel duidelijk teken hiervan vormt het optreden van een vertegenwoordiger van het Kabinet van de dienstleiding, de heer [naam], voor een openbare vergadering van de raadscommissie voor algemeen bestuur van de gemeente Wageningen op 5 juli jl.

Een primeur; niet voor wat betreft het geven van voorlichting aan mensen die niet direct te maken hebben met het inlichtingen- en/of veiligheidswerk, maar wel met het oog op een optreden voor nagenoeg de gehele vaderlandse pers. Dit optreden is een logisch gevolg van de visie, dat de BVD alleen dan in het geheim moet opereren wanneer dat ook werkelijk nodig is. De BVD is namelijk een "gewone" overheidsdienst en dient zich waar mogelijk als zodanig te gedragen, zeker waar het gaat om zaken als openbaarheid. Vandaar dan ook dat de voorlichting in Wageningen plaats vond na overleg met de Directie Communicatie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. En vandaar ook dat behalve de heer [naam], het hoofd van de directie, mevrouw [naam], in Wageningen aanwezig was.

Streeft de BVD enerzijds naar verdere integratie in het "moederdepartement", anderzijds wenst de BVD nauwer aansluiting te zoeken bij de rest van de maatschappij, daarmee invulling gevend aan één van de uitgangspunten van de "Nieuwe Dienst": de BVD "zal op veel opener wijze verantwoording afleggen aan de samenleving in het algemeen".

Gaat het derhalve om open informatie de BVD betreffende, dan moet daar ook openlijk mee worden omgesprongen.

Natuurlijk zijn er grenzen aan deze openheid. De identiteit van medewerkers die nu of in de toekomst operationele werkzaamheden vervullen of zullen vervullen, mag men niet aan de openbaarheid prijsgeven.

Evenmin mogen zaken die beslist aan geheimhouding onderworpen zijn, gecompromitteerd worden, zoals de identiteit van bronnen, de modus operandi en de mate van kennis die we bezitten van een specifieke doelgroep van de Dienst.

Samenvattend kan dan ook worden gezegd dat openheid regel is en geheimhouding uitzondering.

De BVD zal daarom in de toekomst zo mogelijk ingaan op verzoeken om in het openbaar voorlichting te verschaffen over aard, taak en bevoegdheden van de Dienst.

Als uitgangspunt zal daarbij gelden dat:

- er een concrete aanleiding moet zijn voor een dergelijk optreden en
- het initiatief voor een verzoek genomen wordt door een "belangendrager", dat wil zeggen een functionaris die verantwoordelijk is voor de daadwerkelijke bescherming van de democratische rechtsorde, de veiligheid of andere gewichtige belangen van de Staat.

Overigens, het optreden in Wageningen is de Dienst goed bevallen; dit mede dankzij een positieve opstelling van de burgemeester van Wageningen, de leden van de raadscommissie voor algemeen bestuur en de in groten getale aanwezige vertegenwoordigers van de Nederlandse pers.

II. INTERNATIONALE POLITIEKE ONTWIKKELINGEN

SOVJET-UNIE: HET 28STE PARTIJCONGRES

De balans van het 28ste congres van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie (CPSU) kan niet meer dan een voorlopige zijn, omdat nog niet alles tot in detail bekend is en consequenties van een en ander pas op langere termijn duidelijk zullen worden. Ondanks de zowel van progressieve als van conservatieve zijde tijdens het congres geuite kritiek, ondanks de soms chaotische toestanden en ondanks de aanvallen op de GORBACHOV-aanhangers in het zittende Politburo, is de positie van de partijleider zelf nauwelijks in het geding geweest en lijkt hij sterker uit het congres te zijn gekomen.

Al na de eerste week van het congres bleek volgens een toen gehouden opiniepeiling onder de congresafgevaardigden, dat de populariteit van GORBACHOV veel groter was dan van welke van zijn rivalen dan ook. Dit heeft niet tot gevolg gehad dat de congresresultaten volledig overeenstemden met wat GORBACHOV zich had gewenst, want de 4683 congresgedelegeerden schijnen bijvoorbeeld het ontwerpprogram en de nieuwe statuten - zoals die aan de vooravond van de opening van het congres tijdens een plenum van het Centraal Comité (CC) van de CPSU waren aanvaard - niet onverkort te hebben overgenomen. Dat met een afwijking van het voorgestelde wel al rekening werd gehouden, zou de conclusie kunnen zijn uit uittalingen van CPSU-woordvoerder Aleksandr KAPTO, die na afloop van het plenum de nadruk erop legde dat het bij deze nieuwe statuten ging om "concepten" en dat "het feit dat ze bijna unaniem werden aanvaard ... niet wil zeggen dat er geen tegengestelde meningen over bestaan".

Het resultaat met betrekking tot de nieuwe partijstructuur wijkt in ieder geval af van het voorstel dat voor het begin van het partijcongres circuleerde. Daarin was sprake van de benoeming van een partijvoorzitter en een of twee vice-voorzitters en de vervanging van het Politburo door een Partijpresidium, waarin de leiders van de CP'en in de Sovjetrepublieken een zetel zouden hebben. Dit presidium zou - aldus sommige speculaties - tot ongeveer 50 personen worden aangevuld met CP-leden uit andere belangrijke sectoren. Het Politburo blijft echter bestaan, maar is wel bemand met de CP-leiders van de Unierepublieken, waardoor het karakter van dit orgaan toch sterk is veranderd: in plaats van het wekelijks vergaderend en voornamelijk uit Russen samengesteld hoogste beleidsorgaan van de Sovjet-Unie, dat met name in het wat verdere verleden over alle staatszaken besliste, zal het nu functioneren als een uit vertegenwoordigers van alle grote nationaliteiten bestaande partijraad, die waarschijnlijk niet meer dan een keer per maand zal vergaderen en minder macht zal hebben.

CENTRAAL COMITÉ EN POLITBURO

De invloed van het Centraal Comité op de samenstelling van het Politburo is duidelijk kleiner geworden, want de partijleiders van de vijftien republieken worden door hun eigen regionale partijen gekozen. Wel schijnt het CC nog invloed te hebben gehad op de verkiezing van het kleine aantal overige, uit andere sectoren afkomstige, nieuwe Politburoleden. Het betrof hier in totaal vijf zetels. Drie ervan zullen bezet worden door GORBACHOV-aanhangers:

partijsecretaris van Moskou, hoofddirecteur van de Pravda en de voorzitter van de buitenlandcommissie van de Opperste Sovjet,

De andere twee plaatsen in het Politburo zijn gereserveerd voor hoofddirectrice van het blad "Krestyaka" (Boerin) en voor de partijsecretaris van Krasnojarsk, I. Premier RYZHKOV, minister van Buitenlandse Zaken SHEVARDNADZE, KGB-voorzitter KRYUCHKOV en minister van Defensie YAZOV zijn in ieder geval geen lid meer van het Politburo, daarentegen wel van de Presidentiële Raad wat erop duidt dat het zwaartepunt van de macht nog verder is verschoven van de partij in de richting van laatstgenoemd staatsorgaan. de politieke bondgenoot van GORBACHOV die tijdens het congres onder een spervuur van aanvallen kwam te liggen vanuit de conservatieve vleugel en in geen van de partijorganen werd gekozen, werd door de Sovjetleider kort na afsluiting van het congres eveneens benoemd als lid van de Presidentiële Raad, een aanwijzing te meer dat dit orgaan is opgezet als de voornaamste steunpilaar voor het beleid en de macht van GORBACHOV.

Het Politburo-nieuwe-stijl staat onder leiding van secretaris-generaal GORBACHOV, die niet - zoals vroeger gebruikelijk - door het CC is gekozen maar rechtstreeks door de congresgedelegeerden. Wel zal hij worden bijgestaan door een - eveneens rechtstreeks door het congres gekozen - plaatsvervangend secretaris-generaal (i.c. de regionale partijleider), een keuze van GORBACHOV zelf) die automatisch lid is van het Politburo en leiding geeft aan het uit 18 leden bestaande partijsecretariaat. Het feit dat de secretaris-generaal en zijn plaatsvervanger rechtstreeks door het congres worden gekozen, betekent in ieder geval dat de invloed van het CC-CPSU op deze keuze veel minder groot zal zijn dan in het verleden toen de partijleider door het CC werd benoemd. Of dit ook betekent dat een conservatief geïntereerd centraal comité niet langer formeel de mogelijkheid heeft in deze structuur de partijleider ter verantwoording te roepen en eventueel naar huis te sturen, is niet duidelijk. Dat zal afhangen van de invulling van de CC-taken in de nieuwe statuten, een gegeven waarover nog niet bekend is of daarin verandering is aangebracht.

TROOST VOOR CONSERVATIEVEN

Troost voor de conservatieven was er in de vorm van een resolutie over de militaire politiek van de partij, die grotendeels beantwoordt aan de wensen van de legerleiding en het militair-industriële complex. In deze resolutie wordt gereserveerd gesproken over de ontspanning met het Westen en gesteld dat de partij tegenstander is van "depolitiseren" van het leger, de politie en het KGB. Onder

"depolitisering" wordt verstaan de opheffing van de partijstructuren binnen deze organen. In de resolutie wordt het officierscorps hogere betaling en betere behuizing beloofd. Van hetzelfde soort was een resolutie die eveneens met medewerking van GORBACHOV tot stand was gebracht en waarin het congres besloot op te komen voor de rechten van "vervolgde communisten" in Oost-Europa en de Baltische landen. Klachten over "discriminatie" van de vroegere regerende partijen zijn een van de conservatieve stokpaardjes.

Alles bijeen lijkt het congres voor GORBACHOV succesvol te zijn verlopen. Hij is erin geslaagd de invloed van de partij op het landsbestuur substantieel terug te dringen en heeft daarmee tegelijk zijn conservatieve tegenstanders, voorop, vleugellam gemaakt. Een onmiskenbare tegenvaller moest de Sovjetleider echter incasseren door het aangekondigde vertrek van Boris YELTSIN uit de partij. De beslissing van deze progressieve opposant van GORBACHOV, die weldra navolging vond bij de burgemeesters van Moskou en Leningrad, Gavriil POPOV en Anatoliy SOBCHAK, kan het startsein betekenen voor een massale leegloop van de partij en de aanzet geven tot de totstandkoming van de eerste oppositiepartij of -beweging van enige importantie in de Sovjet-Unie.

ROEMENIË: MACHTSSTRIJD TUSSEN FRONT EN LEGER

Met de gewelddadige beëindiging van de demonstratie van een bonte verzameling oppositionele krachten op het universiteitsplein in Boekarest, de daaropvolgende rellen en de "grote schoonmaak" die mijnwerkers uit de Jiu-vallei uiteindelijk in de Roemeense hoofdstad hielden onder tegenstanders van het regerende Front van Nationale Redding, werd tussen 13 en 15 juni jl. een voorlopig dieptepunt bereikt in de ontwikkelingen in Roemenië sedert de val van CEAUSESCU in december van het vorig jaar. De gebeurtenissen deden binnenslands het wantrouwen van de oppositie tegen het Front en zijn leider ILIESCU verder toenemen en berokkenden ook grote schade aan het internationale aanzien van de Roemeense regering. Het is de vraag wat de aanleiding is geweest voor de machthebbers in Boekarest de relatief onbetekende en op zijn einde lopende manifestatie op het universiteitsplein met dergelijk forse middelen tegemoet te treden. Kort tevoren - bij de verkiezingen van 20 mei - had het Front namelijk nog een eclatante verkiezingsoverwinning behaald en had ruim tachtig procent van de bevolking ingestemd met een presidentschap voor ILIESCU. Van de kleine en versnipperde oppositie hadden de machthebbers dan ook weinig te vrezen.

ACHTERGRONDEN

Er moeten dus andere overwegingen ten grondslag hebben gelegen aan het regeringsingrijpen. Het lijkt aannemelijk dat gepoogd is het brede maatschappelijke ongenoegen over de demonstratie van "vagebonden" op het universiteitsplein te mobiliseren bij een fundamentele machtsstrijd, die zich nog grotendeels achter de schermen afspeelt. Door het "schoonvegen" van het plein verzekerden de machthebbers zich namelijk van de steun van de publieke opinie. Toen in de daaropvolgende nacht ernstige ongeregelde uitbraken - al dan niet geprovoceerd door regeringsgetrouwen - kon ILIESCU gewag maken van een "fascistische machtsgreep" en onbezwaard de Roemeense bevolking oproepen "de verworvenheden van de decemberrevolutie te verdedigen tegen de vagebonden en de nietsnutten". De wagonladingen met mijnwerkers die kort daarop "geheel spontaan" vanuit de Jiu-vallei naar Boekarest trokken, mochten - onder het motto "wij denken niet, wij werken" - ongehinderd een ware klopjacht ontketenen op alles en iedereen die ervan verdacht werd te behoren tot de tegenstanders van het Front. Niet alleen de buitenparlementaire oppositie werd getroffen door de zwiepende stokken van de mijnwerkers, ook vertegenwoordigers en bezittingen van legale politieke partijen en de oppositionele pers moesten het ontgelden. Nadat ILIESCU de mijnwerkers openlijk had bedankt voor hun steun aan de democratie, keerden de kompels huiswaarts met de mededeling dat zij, als het nodig was, onverwijld voor een herhalingsexercitie zouden terugkeren. De trieste balans van hun inspanningen: zes doden en honderden gewonden.

Het inzetten van de mijnwerkers werd door ILIESCU en premier ROMAN later verdedigd met het argument dat de politie en het leger "psychologisch" niet voorbereid waren op een optreden tegen betogers. Beiden hadden ook al tijdens de onlusten heftige kritiek geuit op de naar hun mening veel te passieve houding van de ordetroepen. Het lijkt niet onaannemelijk dat wij hier te maken hebben met de kern van het probleem: de Roemeense regering weet zich blijkbaar nog steeds niet

verzekerd van de onvoorwaardelijke steun van leger en politie en heeft mogelijk getracht de loyaliteit van deze instanties af te dwingen via het forceren van de situatie op het universiteitsplein. Door het mobiliseren van de mijnwerkers heeft de regering daarnaast aan kwaadwillenden binnen het leger getoond dat zij beschikt over een eigen machtsbasis.

HET LEGER

Het wantrouwen tussen Frontleiders en het leger dateert al vanaf de eerste dagen van de decemberrevolutie. De toenmalige chef van de generale staf, speelde een voornamelijk rol bij de steun die het leger verleende aan het ten val brengen van CEAUSESCU, maar werd reeds na enige dagen zonder opgaaf van reden verwijderd uit het Front. Twee weken later, op 7 januari 1990, zag ILIESCU zich genooddacht publiekelijk het vertrouwen uit te spreken in het leger, naar aanleiding van geruchten over een mogelijke staatsgreep. Ook daarna kwamen steeds weer nieuwe berichten naar buiten over onvrede binnen het leger met het uitblijven van veranderingen. Een "Actiecomité voor de Democratisering van het Leger", met als bakermat - hoe kan het ook anders - Timisoara, bracht in februari een lijst met eisen naar buiten waarin onder meer het vertrek van de minister van Defensie Nicolae MILITARU werd verlangd. Aanvankelijk poogde het ministerie het Actiecomité monddood te maken maar uiteindelijk, toen duidelijk werd dat ook de generale staf zich achter de eisen had gesteld, werd MILITARU na overleg met de leiders van het Front ontslagen. De door het comité geëiste burger op de ministerspost kwam er echter niet. Generaal Victor STANCULESCU, de nieuwe minister van Defensie, werd dan ook van meet af aan door een belangrijk deel van de legertop met wantrouwen bejegend. Vooral zijn houding tijdens de decemberrevolutie riep vragen op. Zo zou hij persoonlijk de orders hebben gegeven die het voor CEAUSESCU mogelijk maakten per helikopter uit zijn paleis te ontsnappen.

STANCULESCU bleef ondanks de kritiek ook in de nieuwgevormde regering ROMAN minister van Defensie; het is echter maar de vraag of hij kan rekenen op de volledige steun van de legerleiding. Nog op 5 juni jl. vestigden negen legerofficieren in de oppositionele krant "Romania Libera" in niet mis te verstane bewoordingen de aandacht op de verlangde democratisering van de strijdkrachten. Mogelijk vormde dit een van de aanleidingen voor het ingrijpen op het universiteitsplein, een week later. Hoe het ook zij, het Roemeense ministerie van Defensie heeft de chaos van de junidagen in ieder geval aangegrepen om zich te ontdoen van een luis in de pels: het Actiecomité werd op 14 juni verboden.

De gebeurtenissen van die dagen hebben niettemin duidelijk gemaakt dat een deel van het leger zich vooralsnog niet voor het karretje wil laten spannen van een regime, dat de idealen van de decemberrevolutie zou verkwanzelen. Voorlopig zullen ILIESCU en de zijnen dan ook nog geplaagd worden door onzekerheid omtrent de loyaliteit van de strijdkrachten. Zolang die zekerheid er niet is lijkt er nog van alles mogelijk in het wisselvallige politieke klimaat in Roemenië.

**III. ACTIVITEITEN VAN BUITENLANDSE INLICHTINGEN- EN
VEILIGHEIDSDIENSTEN**

SOVJET-UNIE: INTERVIEW MET GRU-GENERAAL MIKHAYLOV

Nadat eerder het KGB had toegestemd in interviews met o.a. ex-voorzitter CHEBRIKOV (Pravda sept. '88) en laatstelijk met het hoofd van het 1e Hoofddirectoraat van het KGB (de offensieve inlichtingentak) SHEBARSHIN heeft nu ook generaal MIKHAYLOV, hoofd van het GRU (de Sovjetrussische militaire inlichtingendienst, toegestemd in een vraaggesprek met een verslaggeefster van het gezaghebbende Engelse blad "Jane's Soviet Intelligence Review", gepubliceerd in de editie van mei 1990. Naar het antwoord op de vraag waarom het GRU, i.c. MIKHAYLOV, heeft ingestemd met dit interview kan slechts gegist worden; aannemelijk is echter dat zowel "glasnost" als de wens zich te onderscheiden van het KGB (thans onderwerp van kritische beschouwingen binnen en buiten de Sovjet-Unie) een rol hebben gespeeld.

INLEIDING

De Sovjetrussische militaire inlichtingendienst GRU bestaat sinds 1921 en kreeg in 1942 zijn huidige naam, GLAVNOYE RAZVEDYVATELNOYE UPRAVLENIYE, hetgeen staat voor Hoofddirectoraat Inlichtingen (van het Rode Leger). Hierbij moet bedacht worden dat de Russische term "razvedka" zowel "verkennen" als "inlichtingen verzamelen" betekent. Het GRU is verantwoordelijk voor de uitvoering van beide taken en houdt zich dan ook bezig met (kort gezegd) militaire verkenning te land, ter zee en in de lucht alsmede met het inwinnen van militair-strategische, tactische en operationele informatie omtrent alle (potentiële) tegenstanders in de ruimste zin. Hoewel het GRU in de loop der tijden wel degelijke onderhevig is geweest aan diverse veranderingen is er in vergelijking met het KGB toch veel meer sprake van continuïteit. Belangrijk verschil met het KGB is bovendien dat het GRU nimmer wezenlijk tegen de eigen bevolking (civiel noch militair) is ingezet. Het GRU kan bogen op enkele spectaculaire successen in de periode na de Tweede Wereldoorlog.

In het interview zelf is opvallend dat MIKHAYLOV zowel de aanwezigheid en werkzaamheid van GRU-officieren in het buitenland als die van het KGB binnen het GRU ontkent, een ontkenning die wellicht stoelt op overwegingen van zuiver formele aard. Immers, de beveiligingstaak binnen de Sovjetrussische strijdkrachten, nl. het onderkennen en neutraliseren van inlichtingenactiviteiten der tegenstander gericht tegen het eigen leger, alsmede het toetsen op politieke zuiverheid van officieren en manschappen, is sinds 1921 een taak van het KGB en zijn voorlopers. Verantwoordelijk daarvoor is het 3e Hoofddirectoraat van het KGB dat daartoe ook met een speciale afdeling vertegenwoordigd is in het hoofdkwartier van het GRU. De reden dat de verslaggeefster MIKHAYLOV vervolgens confronteert met de bewering dat de KGB invloed zou hebben gehad op zijn benoeming tot hoofd GRU kan gelegen zijn in het feit dat MIKHAYLOV's voorganger Petr Ivanovich IVASHUTIN, van 1963 tot 1987 hoofd van het GRU, afkomstig was uit het KGB en daarin

carrière had gemaakt onder zowel de beruchte . als

VASHUTIN bekleedde zelfs van 1961 tot 1963 de functie van eerste plv. voorzitter van het KGB en was toen tweede man onder SEMICHASTNIY. VASHUTINS overgang van KGB naar GRU werd destijds geïnterpreteerd als een KGB-machtsgreep in het GRU. Het is overduidelijk dat MIKHAYLOV zich wenst te distantiëren van die gedachten.

TAKEN VAN HET GRU

Op de eerste vraag van de verslaggeefster wat nu precies de taak is van het GRU in vergelijking met het KGB, antwoordt de generaal als volgt:

"Kameraad KRYUCHKOV (voorzitter van het KGB) is bij zijn benoeming reeds ingegaan op de taken van het KGB.

Het GRU is verantwoordelijk voor de zuiver militaire inlichtingen: het af luisteren van radioverkeer en technisch (radio-)inlichtingenwerk, beide vanaf Sovjetrussisch grondgebied, alsmede lucht- en zeeverkenningen.

Dat zijn allemaal zaken waarvoor wij verantwoordelijk zijn. Het Comité (KGB) heeft daar niets mee van doen. Wij zijn verantwoordelijk voor dat werk dat nodig zou kunnen zijn in tijd van oorlog, hoewel ik hoop dat er nooit een oorlog uit zal breken".

Vervolgens vraagt zij de generaal of het verzamelen van technologische en militaire inlichtingen in het buitenland ook onder de verantwoordelijkheid van zijn Directoraat valt.

"Slechts gedeeltelijk, we doen alleen bepaalde dingen. Natuurlijk zijn we geïnteresseerd in alle nieuwe ontwikkelingen in het Westen - net zoals uw inlichtingendienst geïnteresseerd is in de onze. Ook zijn er voor iedere kant verschillen in details. Maar de methoden die in het verleden werden toegepast, het stelen van dingen en ze hier naartoe brengen, worden nu nooit meer gebruikt. In het verleden was er geen andere manier dan te pogen een exemplaar van iets te pakken

te krijgen. Tegenwoordig is ons leven zo vol informatie dat je bijna overal achter kunt komen zonder al te diep in geheimen verwickeld te raken.

Tegenwoordig kopen we een heleboel tijdschriften en we sturen openlijk mensen naar tentoonstellingen, conferenties en luchtshows.

Er werken echter geen GRU-officieren als zodanig in het buitenland. Weliswaar zijn er militaire attachés maar die vallen onder het directoraat voor buitenlandse betrekkingen van het Ministerie van Defensie. Natuurlijk worden we er regelmatig van beschuldigd GRU-officieren aan het werk te hebben in andere organisaties, zelfs in Engeland. Niet zo lang geleden werden tien van onze mensen gedwongen Engeland te verlaten en uw pers schreef dat zes van hen GRU-mensen waren. Maar dat is helemaal niet zo".

De verslaggeefster vraagt dan wat de rol van het GRU is bij de legeronderdelen. Zo vertelt ze ook dat ze bij haar bezoek aan de onderdelen merkte dat veiligheidsmensen haar in de gaten hielden, en wil weten of dat KGB- of GRU-leden waren.

"In alle militaire districten zijn er eenheden die getraind zijn om verkenningen uit te voeren. Het is onze plicht om deze vaardigheden te ontwikkelen, onder supervisie van ons departement. Wij leiden onze troepen op voor een oorlog waarvan we hopen dat hij nooit zal uitbreken. Ik vertelde u al van het beluisteren van radio-uitzendingen en luchtverkenningen en we hebben ook Spetsnaz-eenheden. Soortgelijke eenheden, met waarschijnlijk een andere naam, bestaan ook in de legers van de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en West-Duitsland.

En wat die veiligheidsmensen betreft: die behoren in ieder geval niet tot de militaire inlichtingendienst. Waar ze wel toe behoren, zou ik u niet kunnen zeggen. Binnen het GRU zijn er geen mensen van het KGB, dat kan ik u garanderen. En wat betreft de vraag wie zich bezighoudt met de veiligheid in het land en leger in het algemeen: daarmee houden zich andere mensen bezig, maar niet het GRU. Daarvoor moet u bij andere instanties zijn.

Op het grondgebied van de Sovjet-Unie is het GRU zelf verantwoordelijk voor (het toezicht op) mensen, voor hun dienst, hun werk, hun veiligheid en alle andere zaken.

Ik kan u trouwens zeggen dat in deze tijd van glasnost een commandant van welke eenheid dan ook, een verkenningseenheid of een andere afdeling van de strijdkrachten, steeds meer eigen verantwoordelijkheid krijgt voor de hele gang van zaken, voor de paraatheid, voor de politieke bereidheid, voor de militaire discipline en voor de bevelgeving. Dus als er op de één of andere manier hierop een inbreuk wordt gemaakt, is hij daar persoonlijk verantwoordelijk voor".

Vaak wordt beweerd dat het hoofd van het GRU benoemd wordt door het KGB. Is dat zo, en gaan er in het algemeen GRU-mensen naar het KGB en andersom?

"De mensen van het Comité en van het GRU bemoeien zich niet met elkaar. U moet goed begrijpen dat onze taken totaal verschillend zijn. Ik ben verantwoordelijk voor de militaire inlichtingendienst en het Comité heeft daarmee niets uitstaande. Wij hebben de verantwoording hier. Ik raad u aan de toespraak van de voorzitter van het KGB tot de Opperste Sovjet te lezen, die heeft in de Pravda gestaan. Pas dan zult u het verschil begrijpen tussen zijn verantwoordelijkheden en de mijne. En wat betreft een eventueel conflict, op wat voor terrein dan ook, dat is er niet".

Bent u benoemd door het KGB?

"Natuurlijk niet! Toen ik op deze post benoemd werd was maarschalk
chef van de generale staf en maarschalk SOKOLOV minister van
Defensie. Zij hebben voorgesteld dat ik hoofd van het GRU zou worden. Het Comité
heeft niets met mijn benoeming te maken gehad, absoluut niets.
Pas nadat ik in 1987 deze functie had aanvaard, leerde ik kameraad KRYUCHKOV
kennen. Ik had hem daarvoor nooit ontmoet".

NIEUWE OPDRACHT

*Kunt u me vertellen wat de belangrijkste verschillen zijn tussen het GRU van twintig
jaar geleden en die van nu?*

"U heeft ongetwijfeld gehoord over de defensieve instelling van onze militaire
strategie. Daardoor is onze missie tegenwoordig heel anders.
Onze belangrijkste taak is natuurlijk het waarschuwen van de chef van de generale
staf, de Minister van Defensie en de leiders van ons land voor vermoedelijk of
mogelijke voorbereidingen voor een agressieve actie. Maar uitgaande van een
volledig defensieve doctrine is het inlichtingenwerk zelf natuurlijk ook defensief en
niet offensief. Met andere woorden: we leren iets over onze mogelijke tegenstanders,
het Westen.

Ook hebben we nu te maken met een nieuwe opdracht. U weet dat er wordt
onderhandeld over de vermindering van de conventionele bewapening, de
strategische aanvalswapens en chemische wapens. De inlichtingenorganen hebben
de taak gekregen na te gaan hoe de andere kant zich houdt aan de
overeenkomsten die ondertekend zijn. Dit wordt gedaan door beide kanten, door
ons en door de NAVO-landen. Uiteraard moeten we deze overeenkomsten
controleren, want er bestaat nog steeds een element van wantrouwen".

*Is het controleren van de vernietiging van raketten in Amerika ook een taak van de
GRU?*

"Nee, daarvoor is een speciaal lichaam in het leven geroepen, dat bestaat uit
generaals en officieren. Die gaan erheen en blijven daar voor enkele maanden, net
als de Amerikaanse generaals en officieren die naar hier komen. Overigens hebben
ze niets met het GRU te maken, het is een geheel onafhankelijk lichaam".

*Nu de gevechtssterkte van veel gevechtseenheden aanzienlijk verminderd wordt,
maakt dat het verkenningswerk van de GRU belangrijker dan vroeger?*

"U heeft absoluut gelijk als u zegt dat de rol van onze en van de NAVO-
inlichtingendiensten zal toenemen omdat we de toestand van de strijd machten aan
beide zijden goed en nauwgezet moeten blijven volgen. Daarom ben ik van mening
dat het inlichtingenwerk nu niet moet worden verminderd.

Ik vind ook dat onder de gegeven omstandigheden meer aandacht besteed moet
worden aan technische verkenningsmiddelen. Op een aantal terreinen zouden we
met minder mensen toekunnen en toch, met de juiste uitrusting, betere resultaten
kunnen behalen. Wat de westerse uitrusting betreft ben ik vooral onder de indruk

van bijvoorbeeld de luchtverkenning van de Amerikaanse vliegtuigen zoals de RCF-135, het AWACS-systeem, de TR-1, de U-2, de Orion, de Hawkeye, en ook de Engelse verkenningmiddelen die u natuurlijk goed kent; de kracht daarvan ligt in de elektronische uitrusting die erg goed is".

PERESTROJKA EN HET GRU

Denkt u niet, generaal, dat in de Sovjet-Unie in het algemeen het proces van perestrojka en glasnost te snel en te ver is gegaan?

"Wat glasnost betreft, moet ik inderdaad zeggen dat die erg ver om zich heen gegrepen heeft, misschien wel te ver, vooral gedurende de laatste twee jaar. De mensen leveren kritiek op alle zwakke punten van de economie en ook bijvoorbeeld op de strijdkrachten.

Van werkelijke resultaten, in het bijzonder op het gebied van de economie, kan eigenlijk niet gesproken worden. Glasnost loopt vooruit op nog te verwezenlijken, concrete resultaten".

Het lijkt wel alsof er de laatste tijd onevenredig veel kritiek op de strijdkrachten wordt geleverd in de gewone pers. Ben u het daarmee eens?

"Ja, dat vind ik eigenlijk ook wel".

Zou u zelf binnen uw directoraat dingen willen veranderen?

"Ja, we zouden een aantal veranderingen moeten invoeren. Het belangrijkste punt is dat we nieuwe apparatuur en nieuwe wapens moeten aanschaffen en dat we met al deze dingen goed moeten kunnen omgaan. Het tweede punt is dat de generaals en de officieren die dienst doen bij het GRU, moeten leren de juiste inschattingen te maken van de strijdkrachten van de NAVO en die van andere landen, gezien in het licht van onze defensieve doctrine.

In het verleden ging men er in het Westen vanuit dat we vanuit de DDR rechtstreeks naar het Kanaal zouden trekken. Aangezien we nu alleen defensief zijn ingesteld en niet als eerste een oorlog zullen beginnen, is de opdracht van de inlichtingendienst gewijzigd. Onze functie is nu ontwikkelingen te ontdekken en naar aanleiding hiervan tijdig te waarschuwen, zodat een tegenstander nooit een aanval kan lanceren die ons verrast. Daarvoor moeten dus de strijdkrachten als geheel bekend zijn met de infrastructuur van het oorlogsterrein. Daarom ook moeten wij als inlichtingendienst op de hoogte zijn van de toestand van communicatiesystemen, wegen, vliegvelden, spoorwegen, rivieren en kanalen".

Maar om erachter te komen hoe de installaties van de tegenpartij te saboteren bij het uitbreken van een oorlog, wordt daarvoor gebruik gemaakt van burgers van andere landen of mensen die daar wonen en als onderdaan van dat land worden beschouwd?

"In vreedestijd zijn zulke operaties volstrekt uitgesloten maar in oorlogstijd zouden ze wel kunnen plaatsvinden. Wij leiden echter geen buitenlanders op speciaal voor subversieve activiteiten in hun eigen land".

Om troepenbewegingen e.d. te observeren, is verkenning d.m.v. satellieten en andere technische middelen dus belangrijker dan het feitelijk uitzenden van mensen om erachter te komen welke wegen geschikt zijn voor uw tanks - zoals u misschien in het verleden hebt gedaan?

"Natuurlijk is verkenning vanuit de ruimte van het eerste belang. Kijkt u maar naar de Amerikanen. Zij hebben de KH-11, een optisch-electronische verkenningssatelliet. Maar als er wolken zijn, is die niet in staat goede foto's te maken. Daarom hebben de Amerikanen nu een satelliet in de ruimte gestuurd die d.m.v. radar door de wolken "heen kan kijken". Het is best mogelijk dat wij ook zo iets hebben".

Om af te sluiten, generaal, kunt u me zeggen welke kwaliteiten u in een jong GRU-officier het belangrijkste vindt? En van welke academies selecteert u de cadetten?

"Nummer één is moed en het vermogen om onder alle omstandigheden de situatie meester te zijn.

Dat is belangrijk omdat onze inlichtingenofficieren alleen of in kleine groepjes opereren en ze in staat moeten zijn zelf beslissingen te nemen en daarvoor de verantwoording te dragen. We selecteren veel mensen van bv. de academie in Kiev. Dat is een heel goede school met goede cadetten en ook op de Frunze academie hebben ze een afdeling waar toekomstige inlichtingenofficieren worden opgeleid".

Een laatste vraag: u heeft het vooral gehad over de NAVO.

Moet ik daaruit opmerken dat dat deze, laten we zeggen, zo'n driekwart van de middelen van uw Directoraat vergt?

"Ik noemde de NAVO als voorbeeld. We hebben onze zuiderburen, en verder is China onvoorspelbaar, hoewel onze betrekkingen met dat land weer verbeteren. In het Verre Oosten zijn belangrijke landen als Japan en Zuid-Korea onze aandacht waard. Daar zijn ook de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie praktisch burens van elkaar!

Maar we concentreren ons meer op de NAVO, omdat de strijdkrachten van deze organisatie groter en moderner uitgerust zijn.

Wat het aandeel van onze inspanningen betreft, het is misschien wat minder dan u noemde, maar het leeuwendeel is daar inderdaad op gericht".

IV. ANTIDEMOCRATISCHE STROMINGEN

RECHTS-EXTREMISME IN WEST-EUROPA

Extreem-rechts in West-Europa ontwikkelt zich sneller dan de wetenschap kan bijhouden. Een onderzoekscommissie van het Europees parlement concludeerde in 1986 nog dat van extreem rechts vooralsnog niets te duchten viel. Inmiddels worden door bijvoorbeeld de Republikaaner in de Bondsrepubliek en het Front National in Frankrijk resultaten geboekt die deze partijen definitief uit de politieke marge hebben gehaald; volgens politicologen zijn beide partijen goed voor zo'n 10 tot 12 procent van het electoraat. Ook in Nederland is bij de laatste verkiezingen voor Tweede Kamer en gemeenteraden een trend zichtbaar geworden die wijst op groeiende waardering voor extreem rechtse politieke opvattingen van bijvoorbeeld Centrum Democraten en Centrum Partij '86. Janmaat kon met 0,9% van de stemmen terugkeren in de Kamer terwijl zijn partij in maart van dit jaar een nieuw hoogtepunt bereikte toen beslag kon worden gelegd op 11 gemeenteraadszetels, waarbij in sommige gevallen tot 6% van de stemmen werd gehaald. De ontwikkelingen van de afgelopen jaren hebben in wetenschappelijke kring in verschillende landen van Europa geleid tot nogal wat bespiegelingen over het fenomeen rechts-extremisme. Hieronder zal kort worden weergegeven wat in grote lijnen de waarnemingen zijn.

KARAKTERISERING

In vrijwel alle Europese landen zijn organisaties te vinden die aansluiten bij het fascistische gedachtegoed, zonder dat deze overigens openlijk daaraan refereren. Organisaties als het Front National, het Vlaams Blok, de Republikaaner, de Scandinavische Voortuitgangspartijen, het Oostenrijkse FPÖ, en ook de Centrum Democraten krijgen hun aanhang dan ook niet in de eerste plaats vanwege een mogelijke aantrekkingskracht van nationaal-socialisme of fascisme, maar vooral omdat zij er in slagen zich te etaleren als een weliswaar uiterst rechts maar niettemin geloofwaardig democratisch alternatief.

De nieuwe rechtse partijen zijn in tegenstelling tot het fascisme in het begin van de eeuw niet revolutionair, niet gericht dus op een radicale omverwerping van de bestaande orde. Ze richten zich meer op restauratie van een homogene culturele gemeenschap met een sterke nationale identiteit, en op herstel van orde en gezag. In het algemeen is er sprake van een zeer heterogene groep kiezers en leden van de rechtse partijen, met een toestroom niet alleen uit de extreem-rechtse subcultuur maar ook uit de rechtervleugels van de gevestigde partijen. Onderzoek naar leeftijd, religieuze binding, leefomstandigheden en opleidingsniveau van het electoraat heeft niet geleid tot een centrale noemer. Wel heeft het bijvoorbeeld aangetoond dat de aanhang gevonden wordt in zeer verschillende beroeps categorieën, en dat het geijkte beeld van het electoraat als typisch grootstedelijk fenomeen "inmiddels toe is aan een plaatsje in het museum van de sociologische misvattingen", zoals een waarnemer opmerkte.

Het succes van de meeste rechtse partijen lijkt gelegen te zijn in de populistische

aanpak: een strategie van machtsvorming die gebaseerd is op veronderstelde kennis van de volkswil en zich poogt te legitimeren met een beroep op het gezonde verstand van de man in de straat. Dat vereist wel charismatische leiders met wie het volk zich kan identificeren en die op hun beurt zich één wanen met het overgrote deel van de bevolking. Le PEN, Jorg HAIDER, Flip DE WINTER en zijn voorbeelden van partijleiders die deze kwaliteit hebben, en ook de in mei jl. afgetreden maar begin juli weer herkozen voorzitter van de Republikaaner, is zo'n man.

"NATIONAAL-POPULISME"

Populisme en nationalisme zijn twee kanten van dezelfde medaille. In wetenschappelijke kring wordt daarom steeds vaker de term nationaal-populisme gehanteerd om het fenomeen te benoemen. Het populisme veronderstelt een grote mate van overeenstemming tussen het volk en zijn politieke leiders, het mikt op identificatie van de eenling met de groep, het versterkt het "wij-gevoel", terwijl het zich gelijktijdig afsluit voor anderen, vreemden. Een kenmerk van het rechts-extreme palet is dan ook een streven naar wat genoemd kan worden "het Europa van de vrije volken" hetgeen zich vertaalt in leuzen als "Nederland voor de Nederlanders", "Eigen volk eerst", "Deutschland den Deutschen", en (de andere kant van de medaille) "Auslander raus".

De bepaald niet nieuwe gedachte erachter is dat historisch en cultureel bepaalde eigenschappen van buitenlanders zich niet verdragen met de "eigen" cultuur en dat rassensvermenging tot degeneratie en aantasting van de zuiverheid leidt. Dit racisme treedt overigens niet zozeer naar voren in de vorm van anti-semitisme (hoewel er in Frankrijk recent ook op dat gebied even een opleving leek te zijn) maar stijgt daar boven uit: de grote concentraties allochtonen in bijvoorbeeld Marseille, Antwerpen (Borgerhout), Florence of Berlijn (Kreuzberg) hebben geleid tot felle uitingen van discriminatie. Ook alle commotie rond bijvoorbeeld het dragen van hoofddoeken op Franse scholen en de Rushdie-affaire moeten tegen deze achtergrond gezien worden. In het algemeen kan worden gezegd dat grote delen van de Westeuropese bevolking de buitenlanderproblematiek als een knelpunt zijn gaan ervaren. De nationaal-populistische partijen profiteren gretig van de vooroordelen op dit punt en spelen daarbij in op de angst en zorg voor de handhaving van het welvaartspeil. Ten slotte kan worden opgemerkt dat in de programma's van de nationaal-populistische protestpartijen in Europa meer negatieve dan positieve programmapunten te vinden zijn. Over het algemeen is duidelijk omschreven waar men tegen is, terwijl hetgeen men voorstaat dikwijls vaag blijft.

Algemeen zijn de onderzoekers het er over eens dat een stem op een rechts-extreme partij eerder een sociale dan een ideologische achtergrond heeft. Trefwoorden zijn werkloosheid, onzekerheid over de toekomst in het licht van rationalisatie in het bedrijfsleven, vereenzaming, verslechterende leef- en woonomstandigheden, gevoelens van onveiligheid, en angst voor criminaliteit. De stemmenwinst voor nationaal-populistische partijen moet in vele gevallen ook gezien worden als een uiting van ongenoegen over de politiek van de gevestigde traditionele partijen, die verantwoordelijk gehouden worden voor bijvoorbeeld hoge belastingen of een al te liberale houding waardoor criminaliteit en onveiligheid konden toenemen. Politieke en financiële schandalen waarbij bewindspersonen

betrokken zijn kunnen nog een extra impuls aan dit ongenoegen geven. De bloei van extreem-rechts moet daarnaast in belangrijke mate gezien worden als een negatief effect van jarenlange "positieve discriminatie".

SITUATIE IN NEDERLAND

Zoals gezegd is er een bescheiden groei te constateren in de waardering voor Centrum Democraten en de Centrumpartij'86, tot uiting komend in zetelwinst op landelijk en lokaal niveau. Tegelijkertijd kampt het burgerlijke extreem-rechts in Nederland met het probleem dat het in de figuur JANMAAT geen aantrekkelijk gezicht heeft en dat het door onderlinge naijver verdeeld wordt in een aantal kampen. Pogingen om in deze situatie verandering te brengen, hebben tot op heden geen succes gehad. Er moet evenwel rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat jonge ambitieuze en talentvolle mensen nu de kans grijpen om een snelle carrière in de politiek te maken, naar het voorbeeld van de welbespraakte, keurig geklede, intelligente 28-jarige Flip DE WINTER in België.

Voor de komende jaren moet eveneens rekening gehouden worden met tenminste een gelijkblijvende en wellicht nog enigszins stijgende aanhang voor partijen als CD en CP'86. Eén van de grote politieke thema's van de komende jaren, te weten het milieu, betekent voor vele kiezers waarschijnlijk in de eerste plaats lasterverzwaring in de vorm van allerlei milieutoeslagen, zonder dat daar op korte termijn waarneembare verbetering van de directe levensomstandigheden tegenover staat. Door de CD wordt dit nu al vertaald als onduidelijk beleid dat over de rug van de kleine man wordt uitgevoerd, "de man in de straat wordt uit z'n autootje gepest". In de sfeer van nationaal-populisme kunnen ook subculturele groepen als het oorspronkelijk uit de Nederlandse Volksunie voortkomende Jongeren Front Nederland prima gedijen. In het afgelopen jaar is er in die kring herhaaldelijk uiting gegeven aan het verlangen om de opleving vergezeld te doen gaan van klad- en stickeracties en het routinematig provocerend optreden tijdens bijvoorbeeld voetbalwedstrijden, maar ook van hardere acties. Met de recente overstap van JFN-voorman naar de "burgerlijke" CP'86 en zijn advies aan de JFN'ers hem daarin te volgen, lijkt het JFN zijn langste tijd echter gehad te hebben. Of een en ander een radicalisering van de CP'86 zal betekenen moet worden afgewacht: zoals al aangegeven, is er de extreem-rechtse politieke partijen veel aan gelegen om een fatsoenlijke indruk te maken.

Met het succes van extreem-rechts is ook de tegenbeweging weer nieuw leven ingeblazen, met alle kans op polarisatie van dien. Probleem is dat politieke actiegroepen, gericht op bestrijding van nationaal-populisme, het dikwijls niet al te nauw nemen bij de bepaling van wat rechts is. De kans op gewelddadige confrontatie neemt hierdoor toe: hier en daar werden geluiden gehoord als zou het tijd zijn voor een nieuw "Kedichem".

V. POLITIEK (GEWELDDADIG) ACTIVISME

DE KRAAKBEWEGING

De laatste maanden verschijnen in de belangrijke actiebladen verschillende artikelen waarin soms indirect soms expliciet wordt gesteld dat de Kraakbeweging verleden tijd is.

Anderzijds besteden de landelijke media, vooral naar aanleiding van gewelddadige acties rond ontruiming, meer aandacht aan de Kraakbeweging dan in voorgaande jaren. De vraag dringt zich dan ook op wat de Kraakbeweging op dit moment nog voorstelt.

ONTWIKKELING

Vooraf in het begin van de jaren tachtig mocht de Kraakbeweging zich verheugen in een massale aanhang. Voortdurend werden nieuwe panden gekraakt, en ontruiming brachten vrijwel altijd grote groepen demonstranten op de been. De kracht van de Kraakbeweging zat toen vooral in de grote actiebereidheid en de massaliteit; in zeer korte tijd kon een grote groep activisten worden gemobiliseerd. Bovendien was er sprake van een tamelijk hechte structuur. In diverse plaatsen was er een zogenaamd "Stedelijk Overleg" en functioneerde het "Landelijk Overleg Kraken" (LOK) volop.

Rond 1985 was er sprake van een kentering. De structuur maakte plaats voor verbrokkeling en de omvang van de Kraakbeweging nam af. Medio 1986 ontstond bij verschillende kraakgroepen de behoefte aan herstructurering van de Kraakbeweging. Dit leidde er onder meer toe dat het LOK weer ging functioneren. Deze opleving was echter van korte duur; in 1988 was de belangstelling voor het LOK nog maar minimaal.

Naast de pogingen het LOK nieuw leven in te blazen, werd in de periode 1986-1988 door Amsterdamse "kraakfundamentalisten" (voornamelijk afkomstig uit de Staatsliedenbuurt), alsook door enkele groepen "Autonomen" tevergeefs getracht meer samenhang te krijgen in de Kraakbeweging.

Sedert 1988 is er van lokaal overleg in de meeste plaatsen nauwelijks nog sprake, terwijl er slechts incidenteel op bovenlokaal c.q. landelijk niveau wordt vergaderd. Bij landelijke bijeenkomsten zijn doorgaans actievoerders aanwezig uit Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Nijmegen, Groningen en Arnhem. Dit landelijk overleg is geen platform (meer), waar in algemene zin wordt gesproken over kraakaangelegenheden, maar in feite een forum dat op ad-hocbasis bijeenkomt om over concrete zaken zoals op handen zijnde ontruiming te praten en actieplannen te maken.

SAMENBINDENDE FACTOREN

Van een gestructureerde Kraakbeweging is dus geen sprake. Toch zijn er enkele factoren die een samenbindende werking hebben.

Ten eerste zijn er de landelijk verspreide actiebladen, waarvan "De Zwarte" en "NN" als de belangrijkste gelden. Inmiddels is "De Zwarte" opgeheven. In deze bladen staan niet alleen beschouwende artikelen die van invloed zijn op de theoretische vorming, maar ook concrete oproepen tot deelname aan acties. Met dergelijke oproepen wordt het grootste deel van de doelgroep bereikt, maar door het vrijblijvende karakter is de werfkracht veel minder dan bij persoonlijke benaderingen.

Ten tweede is er de anti-imperialistische ideologie die voor enige samenhang zorgt binnen bepaalde delen van de Kraakbeweging.

"Cityvorming" is een onderwerp dat binnen kringen van anti-imperialisten veelbesproken is en waarover in de actiebladen regelmatig geschreven wordt. In het kort komt de visie van de anti-imperialisten op "Cityvorming" hierop neer.

Vooraf onder druk van de Europese eenwording is de concurrentie tussen de grote steden onderling groot geworden. Er wordt gestreefd naar de realisatie van machtscentra binnen allerlei sectoren. Zo moet Amsterdam het financiële centrum binnen Europa worden en moet Den Haag zich meer en meer ontwikkelen tot een bestuurlijk centrum. Dit heeft grote stedenbouwkundige gevolgen.

In de binnensteden worden steeds meer prestigeobjecten gebouwd, onder meer in de vorm van grote kantoorcomplexen, en blijft steeds minder woonruimte beschikbaar voor de financieel minder draagkrachtigen. Als er al woningen worden gebouwd, dan zijn die bestemd voor de rijken. (In sommige geschriften wordt gesproken over de "yuppifikatie van de binnensteden").

In deze optiek is de kraakstrijd niet een op zichzelf staande deelstrijd, maar een middel als protest tegen het imperialisme in het algemeen en de Europese eenwording in het bijzonder.

Vooraf voor groepen krakers in Amsterdam, Den Haag en Groningen is deze anti-imperialistische visie een belangrijke drijfveer.

Het grootste deel van de Kraakbeweging laat zich echter niet door deze theorie inspireren.

Een derde factor die een samenbindende werking heeft wordt gevormd door de kraakpanden die een symbolische waarde hebben voor de Kraakbeweging. De in november 1989 ontruimde panden aan de Tesselschadestraat te Amsterdam en het in mei 1990 ontruimde Wolters-Noordhoff Complex te Groningen waren "symboolpanden" voor een groot deel van de Kraakbeweging in Nederland. Ruim voordat deze panden werden ontruimd, was al duidelijk dat dit niet zonder slag of stoot zou gaan. Het zijn de op handen zijnde ontruiming van panden als deze, die redenen vormen voor ad-hocbijeenkomsten van krakers uit verschillende delen van het land.

Op dit moment zijn er nog verschillende "symboolpanden" in Nederland. De bekendste zijn "De Wielingen" in Amsterdam en "De Blauwe Aanslag" te Den Haag.

FEITEN EN CIJFERS

Ter illustratie van de omvang van het actieve deel van de Kraakbeweging enkele feiten en cijfers.

- Op 20 november werden kraakpanden aan de Tesselschadestraat te Amsterdam ontruimd. Ongeveer 200 activisten boden verzet en voerden her en der in Amsterdam vernielingsacties uit.
- Op 20 januari werd, mede met het oog op de verwachte ontruiming van het Wolters-Noordhoff Complex, in Groningen gedemonstreerd tegen "stadsvernieling". Zo'n 300 actievoerders namen aan deze (geweldloze) demonstratie deel. Naast deelnemers uit onder meer Groningen, Amsterdam, Haarlem en Nijmegen werden ook enige Duitse activisten gesignaleerd.
- Op 10 februari vond in Amsterdam een landelijke demonstratie plaats tegen "Cityvorming". Ongeveer 400 personen namen deel aan deze rustig verlopen demonstratie.
- Eind mei werd het Wolters-Noordhoff Complex te Groningen ontruimd. Ongeveer 150 activisten, afkomstig uit verschillende plaatsen in Nederland, voerden vernielingsacties uit in Groningen. Er waren ook enkele buitenlandse sympathisanten voor deze acties naar Nederland gekomen.

Het is duidelijk dat er, vergeleken met de periode eind jaren zeventig/begin jaren tachtig, getalsmatig weinig meer over is van het actieve deel van de Kraakbeweging. Uit de acties rond de ontruiming van de panden in de Tesselschadestraat en het Wolters-Noordhoff Complex blijkt echter dat er met relatief weinig mensen acties kunnen worden uitgevoerd die indrukwekkende vormen kunnen aannemen.

Resumerend zijn tenslotte onderstaande conclusies vermeldenswaard.

- Er is geen sprake van een goed gestructureerde Kraakbeweging. Als er sprake is van organisatie en overleg, dan geschiedt dit kleinschalig en/of op ad-hocbasis.

- Vergeleken met de periode van vóór 1985 is er sprake van een relatief klein aantal actieve krakers.
- Het is vrijwel zeker dat eventuele ontruiming van de nog overgebleven "symboolpanden" gepaard zullen gaan met gewelddadige acties vanuit de Kraakbeweging.
- Verwacht wordt dat er in de komende tijd een lichte toename zal zijn van het aantal krakers dat het kraken ziet als een middel in de strijd tegen het "imperialisme".
- Het kraken als op zichzelf staande directe deelstrijd zal niet structureel, hooguit incidenteel opleven.

VI. TERRORISME

PALESTIJNS TERRORISME: SPANNING IN HET MIDDEN-OOSTEN STIJGT

De spanningen in het Midden-Oosten zijn de afgelopen maanden sterk toegenomen. De moord op een groep Palestijnse arbeiders door een maniak in Rishon Lezion op 20 mei werkte daarbij min of meer als katalysator.

De pogingen van ARAFAT om door middel van een politieke dialoog tot een oplossing te komen voor het Palestijnse vraagstuk - vanaf het allereerste begin al aanleiding tot grote ontevredenheid in de Palestijnse wereld - kwamen steeds meer onder druk te staan omdat resultaten uitbleven.

Binnen de PLO werd de druk op ARAFAT eind april zo groot dat hij volgens onbevestigde berichten toestemming zou hebben gegeven voor een FATAH-actie tegen de Verenigde Staten. Dit naar aanleiding van het aannemen van een niet-bindende resolutie door zowel de Amerikaanse Senaat als het Huis van Afgevaardigden waarin Jeruzalem formeel als hoofdstad van Israël werd erkend. Na de slachtpartij op 20 mei en de daaropvolgende bloedige onlusten in Jordanië en de bezette gebieden trachtte ARAFAT de Verenigde Naties te overtuigen van de noodzaak VN-waarnemers naar de bezette gebieden te sturen, maar een resolutie van deze strekking werd in de Veiligheidsraad getroffen door een veto van de Verenigde Staten.

Hierdoor werd de kritiek op ARAFAT en de door hem gevoerde politiek nog groter.

OPROEP TOT STRIJD

Op 22 mei gaf de leider van het PFLP, George HABASH, in Damascus een persconferentie waarbij hij de PLO opriep de gewapende strijd te hervatten. NAIF HAWATMEH, secretaris-generaal van de marxistisch-leninistische DFLP, pleitte kort daarop voor het opvoeren van de politieke druk op West-Europa, Israël en de Verenigde Staten met andere middelen zoals bijvoorbeeld een nieuwe olieboycot. Bovendien bekritiseerde HAWATMEH het autoritaire gedrag van ARAFAT.

Op 30 mei volgde de mislukte commando-aanval op de Israëlische kust, uitgevoerd door leden van het PLF van ABU ABBAS, hoewel het commando volgens onbevestigde berichten ook acht FATAH-leden zou hebben geteld. Naar aanleiding van deze actie eiste de Amerikaanse regering dat ARAFAT deze expliciet zou afkeuren, maar verder dan een ontkenning van enige betrokkenheid van de PLO bij deze operatie door de PLO-vertegenwoordiger in Egypte, wilde of durfde ARAFAT kennelijk niet te gaan. De Amerikaanse regering zag zich daardoor gedwongen de dialoog met de PLO af te breken.

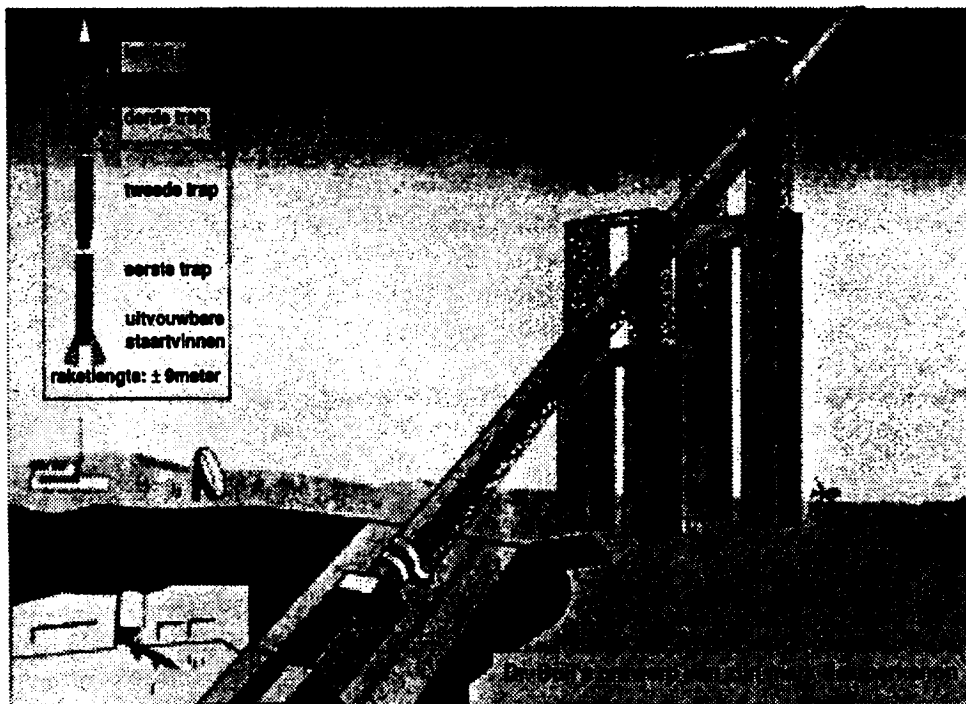
Hierdoor en mede ten gevolge van de problematiek van de huisvesting van uit de Sovjet-Unie geëmigreerde Joden in de bezette gebieden, de vorming van een uiterst rechtse regering in Israël en de zeer instabiele politieke en economische situatie in Jordanië is in het Midden-Oosten een uiterst explosieve situatie ontstaan die kan resulteren in een hernieuwd terroristisch offensief. Daarbij is het niet uitgesloten dat er aanslagen buiten het eigenlijke conflictgebied zullen worden gepleegd.

VII. PROLIFERATIE-AANGELEGENHEDEN

HET IRAAKSE SUPERKANON

In april jl. kwam aan het licht dat bij een groot aantal bedrijven in West-Europa bestellingen waren geplaatst voor goederen die bestemd leken te zijn voor een in Irak te construeren superkanon.

Deze bijdrage is bedoeld om enig licht op de zaak werpen maar omdat nog veel vragen openstaan, zal dit stuk uit niet meer dan vingerwijzingen kunnen bestaan.

NADERE OMSCHRIJVING VAN HET KANON

Bij de in Irak in ontwikkeling zijnde superkanonnen lijkt het te gaan om stukken geschut met een zeer lange loop van bijzonder groot kaliber. Naar verluidt moeten de verschillende kanonnen uiteindelijk een bereik krijgen dat varieert van honderden tot duizenden kilometers. Dit grote bereik wordt overigens mede mogelijk gemaakt doordat de af te schieten projectielen worden voorzien van een zgn. "base bleed motor", d.w.z. een systeem dat het vacuüm achter het projectiel opheft en daardoor afrekent met de remmende werking die door dat vacuüm wordt veroorzaakt. De kleinere typen van het superkanon heten geschikt te zijn om projectielen af te schieten die zijn voorzien van chemische of biologische wapens. Deskundigen houden er rekening mee dat het grootste type in staat zal zijn om kernwapens te lanceren.

De te gebruiken projectielen zullen aan grote krachten worden blootgesteld; de mantel zal daarom versterkt moeten worden.

In de pers is het superkanon soms in een adem genoemd met de "Dikke Bertha", het befaamde kanon dat tijdens de Eerste Wereldoorlog door de Duitsers werd ingezet. Deze vergelijking gaat evenwel niet op, omdat de "Dikke Bertha" een korte loop had, en het bereik met nog geen 15 km ook beperkt was te noemen. Toch gaat de idee van het superkanon wel degelijk terug naar een Duits stuk geschut uit de Eerste Wereldoorlog. Daarbij moet dan gedacht worden aan de "Pariser Kanonen" - ook wel bekend als "Lange Max" - die aan het eind van de oorlog door de Duitsers waren ingezet en die een bereik hadden van zeker 120 km. Een later voorbeeld van lange-afstandsgeschut was het van een loop van 28 m. voorziene kanon waarmee de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog vanaf het Europese continent de Britse kustplaats Dover onder vuur namen.

BULL EN HET PROJECT "HARP"

In de loop van de jaren zestig werkten Canada en de Verenigde Staten nauw samen in het "Project High Altitude Research Programme" (kortweg Project "HARP" of alleen "HARP"). Doel van dit project was het ontwikkelen van een superkanon dat in staat moest zijn om satellieten in een baan om de aarde te brengen.

In het kader van het project werden drie superkanonnen gebouwd. Met een daarvan werd een projectiel van 85 kg tot een hoogte van circa 180 km geschoten.

Medio 1967 kozen de Amerikanen voor lancering van satellieten met behulp van raketten. Het "Project HARP" werd toen beëindigd.

Een van de drijvende krachten achter "HARP" was de ballistische expert van Canadese origine Gerald Vincent BULL (1928-1990).

CONTACTEN MET IRAK

BULL's internationale activiteiten in de jaren zeventig en in de eerste helft van de jaren tachtig hadden vooral betrekking op een door hem ontwikkelde 155 mm. houwtzer. Nadat hij rond 1985 in contact was gekomen met Irak, werd het hem mogelijk terug te keren tot zijn oude liefde, het superkanon.